

Siyonizm, İsrail Devleti'nin Kurulması ve Arşiv Belgelerine Göre Türkiye Cumhuriyeti'nin Yahudi/İsrail Politikası

Zionism, the Foundation of the State of Israel and the Jewish/Israeli Policy of The Republic of Türkiye in the Light of Archival Documents

Araştırma Makalesi / Research Article

Sorumlu yazar/
Corresponding author:
Barış Ertem

ORCID:
0000-0001-5091-2807

Geliş tarihi/Received:
01.03.2025

Son revizyon teslimi/Last
revision received:
17.04.2025

Kabul tarihi/Accepted:
18.04.2025

Yayın tarihi/Published:
20.04.2025

Atıf/Citation:
Ertem, B. (2025). Siyonizm,
İsrail Devleti'nin kurulması ve
arşiv belgelerine göre Türkiye
Cumhuriyeti'nin Yahudi/
İsrail politikası. *İletişim ve
Diplomasi (Filistin Özel Sayısı)*,
119-134.

doi: 10.54722/
iletisimvediplomasi. 1649541

Barış ERTEM¹

ÖZ

M.S. 135 yılında Roma İmparatorluğu'nun Kudüs'te hâkimiyet kurmasından sonra dünyaya yayılan Yahudiler, 19. yüzyılın ortalarına kadar herhangi bir ideoloji geliştirmemiştir. Bu durum, 19. yüzyılın ortalarından itibaren değişmeye başlamıştır. 5 milyon Yahudi'nin yaşadığı Rusya'da Çarlık yönetimiyle Yahudiler arasında yaşanan krizler sonucu, 1881'den itibaren baskı ve şiddet görmeye başlayan milyonlarca Yahudi'nin Rusya'yı terk etmek zorunda kalması, Siyonizm düşüncesinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Siyonizm, 20. yüzyıl başlarında Theodor Herzl ile yeni bir sürece girmiştir. Herzl, 1896 yılında Siyonizm'in temel kaynaklarından kabul edilen "Der Judenstaat" (Yahudi Devleti) adlı kitabı yayımlamış, 1897'de de İsviçre Basel'de I. Siyonist Kongresi'ni toplamıştır. Kongrede Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması amacı ilan edilmiştir. Herzl, Sultan II. Abdülhamid ile yıllarca pazarlık etmesine karşın bir Yahudi devleti kurmak için Filistin'den toprak satmaya ikna edememiş ve 1904'te ölmüştür. 1909'da II. Abdülhamid'in tahttan düşürülmesinden sonra Filistin'e Yahudi göçleri hızlanmıştır. 1917'de Filistin, İngiliz hâkimiyetine girmiş, İngiltere, Balfour Deklarasyonu ile Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasına olumlu yaklaştığını ilan etmiş ve İsrail Devleti'nin kurulma süreci başlamıştır. II. Dünya Savaşı boyunca Nazi soykırımından kaçan yüzbinlerce Yahudi, Filistin'e göç etmiştir. Filistin'deki Yahudi nüfus 600 bine yaklaşmıştır. Araplar ile Yahudiler arasında çatışmalar başlamış, 1947 yılında Birleşmiş Milletler (BM) kararıyla Filistin'de Araplara ve Yahudilere ait iki

¹ Doç. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, İstanbul, Türkiye, ertbar@gmail.com

ayrı devlet kurulmasına karar verilmiştir. 14 Mayıs 1948’de İsrail Devleti kurulmuştur. Türkiye, 24 Mart 1949 tarihinde İsrail’i tanımıştır.

Anahtar Kelimeler: Filistin, Siyonizm, İsrail, Yahudiler, Balfour Deklarasyonu

ABSTRACT

The crises between the Tsarist regime and the Jewish population in Russia, which was approximately five million, resulted in widespread oppression and violence beginning in 1881. Consequently, millions of Jews were compelled to emigrate from Russia, facilitating the rise and dissemination of Zionist ideology. Zionism underwent a significant transformation in the early 20th century with the contributions of Theodor Herzl. In 1896, Herzl published “Der Judenstaat”. In 1897, he organised the First Zionist Congress in Basel. The congress declared the objective of establishing a Jewish state in Palestine. Despite extensive negotiations with Sultan Abdulhamid II, Herzl was unable to convince him to sell land in Palestine for the establishment of Jewish state. Following the deposing of Abdulhamid II in 1909, there was an increase in Jewish migration to Palestine. In 1917, Palestine was placed under British administration, and the Balfour Declaration indicated the United Kingdom’s support for the establishment of a Jewish state in Palestine. In World War II, numerous Jews escaping Nazi genocide relocated to Palestine. At the end of the war, the Jewish population in Palestine neared 600,000. Conflicts arose between Arabs and Jews in Palestine, leading to the United Nations’ (UN) decision to establish two distinct states for Arabs and Jews in the region. In 1948, the State of Israel was established. Türkiye officially recognised Israel in 1949.

Keywords: Palestine, Zionism, Israel, Jews, Balfour Declaration

EXTENDED ABSTRACT

Following the Roman Empire’s occupation of Jerusalem in 135 AD, Jewish populations dispersed throughout various countries in Europe and other regions of the world. Until the mid-19th century, Jews largely focused on integration into their host countries rather than developing distinct ideological movements. This integration process, known as “Haskalah” (Enlightenment), accelerated after the French Revolution granted Jews citizenship rights in various European nations. The emergence of “Zionism” as an ideology coincided with a period of intense anti-Jewish sentiment in Russia. After Tsar Alexander II’s assassination in 1881, his successor Alexander III instituted severe restrictions against the Jewish population, which was around five million in Russia. These restrictions included travel limitations, business prohibitions, and forced deportations, particularly from Moscow. During this “Pogrom” period, more than three million Jews fled Russia, with over 1.5 million seeking refuge in the United States

between 1881 and 1910. These circumstances created fertile ground for Zionist thought to take root and spread.

During this period, Theodor Herzl became the leader of the Zionist movement, along with names such as Zvi Hirsch Kalischer, author of the book “Derishat Tsiyon” (Seeking Zion), and Leon Pinsker, author of the book “Auto-emancipation”. Herzl published a book called “Der Judenstaat” (The Jewish State) in 1896, organised the First Zionist Congress in Basel, Switzerland in 1897 where the aim of establishing a Jewish State in Palestine was officially announced.

Between 1896 and 1902, Herzl attempted to negotiate with Ottoman Sultan Abdulhamid II to purchase land in Palestine for Jewish settlement. Despite persistent efforts, Herzl failed to convince the Sultan, who opposed Jewish immigration to the region, and he died in 1904. In 1909, Sultan Abdulhamid II was deposed. Following this date, there was a rise in Jewish land acquisitions in Palestine, along with an increase in Jewish migration to the region. By 1914, an additional 35,000 Jews had migrated to Palestine. In 1914, there were around 85,000 Jews residing in Palestine, along with 46 Jewish colonies established in the region.

The Ottoman Empire collapsed following its defeat in World War I. The region of Palestine was placed under the administration of British governance. Consequently, a novel procedure was initiated to create a Jewish State in Palestine. The United Kingdom favoured a diplomatic approach that aligned closely with the Jewish community, which had offered its support during the war. On November 2, 1917, British Foreign Secretary Arthur Balfour wrote to Walter Rothschild. The correspondence indicated that the United Kingdom maintained a favourable stance regarding the formation of a Jewish State in Palestine. This document, referred to as the “Balfour Declaration,” formally initiated the efforts to establish an Israeli State in Palestine.

During World War II, hundreds of thousands of Jews fleeing Nazi persecution settled in Palestine. The Republic of Türkiye played a significant humanitarian role by allowing Jewish refugees passage through its territory en route to Palestine and Syria, saving tens of thousands of lives.

In the year 1945, the Jewish population residing in Palestine was estimated to be around 600,000 individuals. The swift rise in the Jewish population establishing themselves in Palestine led to tensions between the Arab and Jewish communities. In the period spanning from 1945 to 1947, significant hostilities emerged between the Arab and Jewish populations in Palestine. Unable to resolve the conflicts between the Arabs and the Jews, Britain brought the matter to the United Nations. The United Nations proposed a plan to terminate Britain’s mandate in Palestine and to establish separate states for Arabs and Jews in Palestine. Palestine would be partitioned into separate states between Arabs and Jews in accordance with this plan. The plan, which became

known as “Resolution 181,” was approved by a majority vote of the United Nations on November 29, 1947. The decision was made to establish two separate states in Palestine, one for Arabs and one for Jews.

Following the resolution by the United Nations, tensions between Arab and Jewish communities in Palestine escalated. The decision to establish a separate Jewish state in Palestine elicited strong feelings of discontent among Palestinian Arabs and Arab nations.

On May 14, 1948, the Jewish National Council convened in Tel Aviv and declared the establishment of the independent State of Israel. The United States recognised the State of Israel on that very day. The Soviet Union recognised the State of Israel on May 17, 1948. On March 24, 1949, approximately one year after its establishment, Türkiye recognised the State of Israel.

Giriş

M.S. 135'te Roma İmparatorluğu'nun Kudüs'te hâkimiyet kurmasının ardından buradan dünyaya yayılıp “diaspora” olarak yaşamaya devam eden Yahudilerin, 19. yüzyıla kadar siyasi bir hareket geliştirdiğini iddia etmek pek mümkün değildir. Yaşadıkları ülkeler ve bölgelere uygun olarak farklı yaşam tarzları geliştiren Yahudiler, özellikle Fransız Devrimi'nden sonra ortaya çıkıp hızla yayılan “ulus devlet” ve “vatandaşlık” kavramlarının sayesinde ikamet ettikleri ülkelerde yasal haklar elde etmeye, buralara entegre olmaya başlamıştır. 19. yüzyıl ortalarına kadar Avrupa'da kazandıkları yurttaşlık haklarıyla, yaşadıkları yerlerin parçası olmaya başlayan Yahudiler, bu entegrasyon sürecini “Haskala” (Yahudi Aydınlanması) olarak adlandırmıştır.

Yahudiler arasında bugün var olan şiddete dayalı hatta soykırıma varan siyasi “Siyonizm” düşüncesinin ortaya çıkması ise 19. yüzyıl ortalarında, yine Fransız Devrimi ile birlikte güç kazanan milliyetçilik düşüncesinin Avrupa'da fanatikleşerek ırkçılığa dönüşmesiyle başlamıştır. Bulundukları ülkelerde dışlanmaya ve şiddet görmeye başlamaları, adını Filistin'de “kutsal” bir dağdan alan “Siyonizm” fikrinin gelişmesine sebep olmuştur. Yahudilerin kutsal kabul ettikleri bu bölgede kendilerine ait bir devletlerinin olması gerektiği düşüncesi de yine bu dönemde gündeme gelip zamanla kabul görmüştür (Ertem, 2023, s. 47).

Amaç ve Yöntem

Çalışmada nitel bir araştırma metodu olarak ‘doküman analizi’ tercih edilmiştir. Öncelikle konuyla ilgili yayımlanmış kitap, makale ve düzenlenmiş arşiv evrakı gibi yazı temelli belgeler üzerinde sistematik bir araştırma yapılarak elde edilen kaynaklar eleştirel bir bakış açısıyla incelenmiştir. Makalelerin toplanması için hakemli bilimsel

dergiler, arşiv belgeleri için ise Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı tercih edilmiştir. Elde edilen doküman arasından tarihî malzeme değeri açısından kullanılmaya uygun bulunan kaynaklar, tarih metodolojisinin temel gereklerinden olan 'çoklu perspektif' yöntemiyle tahlil edilip veri kümeleri oluşturulduktan ve içerik analizi süreci tamamlandıktan sonra yazım aşamasına geçilmiştir. Çalışmanın temel bilim alanı tarih olduğundan, öncelikle tarih ve Türk dış politikası tarihi alanlarına, özelde ise Osmanlı/Türkiye Cumhuriyeti siyasetinin yaklaşık son 100 yılında Filistin ile ilgili meydana gelen gelişmeler konusuna katkı sunması hedeflenmiştir.

Bulgular

Siyonizm Düşüncesinin Ortaya Çıkması, Yahudiler Arasında Yayılması, Filistin'e Göçlerin Başlaması ve II. Abdülhamid'in Siyonizm-Yahudi Göçü-Filistin Politikası

Başlangıçta Yahudiler arasında çok yaygın olmayan ve yalnızca "aydın" bir grubun ortaya attığı Siyonizm düşüncesi için ilk harekete geçenlerden biri, Yahudi din adamı Zvi Hirsch Kalischer olmuştur. Kalischer, 1862 yılında, bugün de Siyonizm'in temel kaynaklarından biri olarak kabul edilen "Derishat Tsiyon" (Siyon Arayışı) adlı kitabı yayımlamıştır. Dünyanın en zengin Yahudi ailelerinden olan Rothschild Ailesi ile temasa geçerek bir Yahudi devleti kurulması için ilk destek isteyenlerden biri de yine Kalischer olmuştur. Kitabının yayımlanmasından yaklaşık 30 yıl önce, 1836 yılında Rothschild'lere bir mektup gönderen Kalischer, dönemin Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile görüşüp Filistin topraklarını satın almalarını istemiştir (Öke, 2021, s. 42). Bu girişimden bir sonuç elde edilememesine karşın, Yahudiler arasındaki bazı gruplar bu topraklara sahip olabilmek için örgütler kurmaya başlamıştır. Örneğin, bunların en önemlilerinden olan "Alliance Israélite Universelle" (Evrensel İsrailoğulları Birliği), bu süreçte 17 Yahudi aydın ve iş adamının girişimiyle Paris'te 1860 yılında kurulmuştur (Aydın, 2009, ss. 8-9). Avrupa dışında, özellikle Orta Doğu ve Afrika bölgelerinde yaşayan Yahudilerin eğitim kanalıyla "yenileştirilmesini" amaçlayan "Alliance", bu amacına uygun olarak Osmanlı toprakları da dâhil pek çok yerde okullar açmış, sonraki yıllarda Siyonizm prensiplerine uygun bir insan altyapısı oluşturulmasına büyük katkıda bulunmuştur.

Örgüt, kurulduktan hemen sonra Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan Yahudilerle ilgilenmeye başlamış, yerel teşkilatları olan "komite"leri erken tarihlerde Osmanlı topraklarında kurmuştur. 1863 yılında Selanik, 1864'te Gelibolu ve İzmir, 1865'te de Edirne Komiteleri kurulmuştur. Bu aşamadan sonra örgütün Osmanlı topraklarındaki faaliyetleri hızla yayılmış, 1870 yılında Filistin'de bir Yahudi tarım okulu, 1872'de İstanbul Hasköy'de bir Yahudi kız okulu açmıştır (Kuran, 2009, s. 327). Anadolu'da eğitim faaliyetlerini sürekli genişleten örgüt, tarıma da önem vermiştir. Öyle ki, 1899'da Manisa'nın Akhisar İlçesinde yaklaşık 35 bin dönüm büyüklüğünde araziye sahip "Or Yehuda" (Kutsal Işık) adlı bir Yahudi "tarım kolonisi" kurulmuştur (Asker, 2017, s. 52). 15

aile ile birlikte görevliler ve öğrencilerin yaşadığı bu geniş arazide sinagog, su kanalları, tren istasyonu ve yatılı eğitim veren bir tarım okulu bulunmakta ve masrafları Paris başta olmak üzere Avrupa'daki zengin Yahudiler tarafından karşılanmıştır. Kurum, Birinci Dünya Savaşı döneminde Osmanlı Devleti ile savaş şartlarının gerektirdiği iş birliğine yanaşmamış, Osmanlı askerî birliklerinin, arazisinde konaklamasına izin vermemiş, yönetimle sorunlar yaşamış, önce topraklarının bir kısmına el konulmuş sonra da faaliyetleri durdurulmuştur. Savaş boyunca kapalı kalan arazi, savaştan sonra 1924 yılında satılmıştır (Soydan, 2019, s. 105). Yaşanan bu gelişmelere karşın, Filistin'de devlet kurma fikri, Yahudi kitleler arasında 1880'lere kadar geniş bir karşılık bulmamış ve bazı din adamları, aydınlar, zengin aileler ve onların kurdukları örgütlerle sınırlı kalmıştır. Bu konuda dönüm noktası, 1881 yılı olmuştur.

Beş milyon kadar Yahudi'nin yaşadığı Rusya, bu dönemde dünyada en büyük Yahudi nüfusunu barındıran ülkedir. Çar I. Nikolay tarafından 1830'lu yıllarda yapılan düzenlemeyle askerlik hizmetinin Yahudilere de zorunlu olması, ülkedeki milyonlarca Yahudi ile Çarlık arasında bir kriz başlamasına sebep olmuş, askerlik yapmak istemeyen pek çok Yahudi ülkeden kaçmış, kasıtlı olarak kendini sakatlamış, firar etmiş ya da yöneticilere rüşvet vermiştir. Aynı dönemde çıkarılan başka bir kararla, Rusya'dan izinsiz olarak ayrılan Yahudiler vatandaşlıktan çıkarılacak ve ülkeye tekrar dönmelelerine izin verilmeyecektir. Ayrıca Yahudilerin Hristiyanları emirleri altında çalıştırmaları ve kiliselerin yanına sinagog inşa edilmesi de yasaklanmıştır (Özdemir, 2019, ss. 84-85). Bunlarla birlikte Yahudilerin doktorluk, avukatlık gibi mesleklerde çalışmaları da istisnalar dışında yasaktır. Bu durum, Rus Çarı'nın öldürülmesiyle sonuçlanacak iç çatışma sürecine hız kazandırmıştır. Yahudilerin de genel olarak siyasi ve ekonomik açılardan desteklediği bu sürecin sonunda Çar II. Aleksandr, 1881 yılında uğradığı suikast sonucu öldürülmüştür. Babasının öldürülmesinden Yahudileri sorumlu tutan yeni Çar III. Aleksandr, iktidarda kaldığı yaklaşık 15 yıl boyunca büyük bir şiddet ve baskı politikası uygulamış, Rusya'da devlet politikası olarak kitlesel bir Yahudi karşıtlığı başlamıştır. Yaşadıkları zor koşullardan Yahudileri sorumlu tutan Rus işçi ve köylüleri de bu şiddet politikasına destek vermiştir (Polat, 2018, s. 378).

III. Aleksandr, Yahudilerin kendi mahalleleri dışına çıkmasını ya da ülke içerisinde seyahat etmesini yasaklamış, iş yerlerinin işaretlenmesini emretmiş ve Moskova'da yaşayan Yahudilerin ülkeden sınır dışı edilmesine karar vermiştir. "Pogrom" olarak adlandırılan bu süreçle birlikte, milyonlarca Yahudi zorla ya da başka herhangi bir seçenekleri kalmadığı için Rusya'dan dünyanın çeşitli bölgelerine göç etmeye başlamıştır. Bu dönemde Yahudi karşıtlığının yalnız Rusya'da değil, Avrupa genelinde de hızla güçleniyor oluşu, göçmen Yahudiler için şartları daha da zorlaştırmış ve Siyonizm fikri, Yahudiler arasında yaygınlaşmaya, kabul görmeye başlamıştır.

Bu dönemde Yahudilerin kendi devletlerinin olması gerektiği fikrini savunanların arasında en önemlilerinden biri Leon Pinsker'dir. Pinsker, "pogrom"un başlamasından

bir yıl sonra, 1882'de yayımladığı "Auto-Emancipation" adlı kitabında özetle, Yahudilerin ikamet ettikleri her yerde yabancı gibi yaşadıklarını, hakaret ve şiddet gördüklerini, dünya devletleri tarafından yaşadıkları ülkelerde onlara özgürlüklerinin ve siyasi haklarının geri verilmesinin artık yeterli olmayacağını, tek çözümün kendi ülkesinde yaşayan bir Yahudi milleti olduğunu, bunun tüm Yahudiler için millî bir amaç olarak kabul edilmesi gerektiğini ve bunun gerçekleşmesi için ise örgütler kurulup kongreler düzenlenmesi gerektiğini ifade etmiştir (Duran, 2020, s. 142).

Aynı yıl Rusya'da yine Pinsker'in girişimleriyle "Chibbath Zion" (Siyon Aşkı) adlı bir hareket örgütlenmiş ve binlerce Yahudi'nin Filistin ve diğer ülkelere göçünü organize etmiştir. Ayrıca 1881 ile 1910 yılları arasında benzer örgütler aracılığıyla bir buçuk milyondan fazla Yahudi çeşitli ülkelere Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) gönderilmiştir (Joseph, 1914, s. 93). Bu göçler, zamanla ABD siyaseti üzerinde önemli bir etkiye sahip olacak "Yahudi/İsrail lobisi"nin de altyapısını oluşturmuştur. Bu dönemde Rusya'dan kaçan Yahudilerin toplam sayısının 3 milyondan fazla olduğu tahmin edilmektedir (Özbozdağı, 2024, s. 1162).

Avrupa'da bunlar yaşanırken, zengin Siyonist Yahudi aileler ve girişimcilerin, göçlerin temel hedefi olan Filistin'de toprak satın alma çabaları da yoğunlaşmıştır. Yahudi iş adamı Baron Edmond de Rothschild'in girişimleriyle Filistin'de satın alınan topraklara yerleştirilen Yahudilerin sayısı, ilk birkaç yılda 5 bine ulaşmıştır. Bu dönemde Filistin, Osmanlı Devleti'nin idaresi altındadır ve göçlerin başlamasından bir yıl önce, 1881'de yapılan nüfus sayımı kayıtlarına göre Filistin'in nüfusu 425 bin 966'dır. Bunun 371 bin 969'u Müslüman, 44 bin 180'i Hristiyan'dır. Yahudi sayısı ise 9 bin 187'dir (Ceylan, 2019, ss. 297-298).

Dönemin padişahı Sultan II. Abdülhamid, Yahudilerin Filistin'e göçlerini ve Siyonist hareketi yakından takip etmektedir. Polonyalı aristokratlardan Kont Philip Newlinsky, 1881 yılının Nisan ayında Sultan Abdülhamid'e bir mektup göndererek, Yahudilerin Filistin'de bir yönetim kurmak için toprak satın alma taleplerini iletmıştır. Abdülhamid ile kişisel dostluğu da olan Newlinsky'nin, mektubunda Osmanlı maliyesinin Yahudi sermayesinin desteği olmadan düzelmesinin mümkün olmadığı, Yahudilerin Avrupa'nın en büyük gazetelerine sahip olduğu, dolayısıyla sultanın bu talebi kabul etmesi durumunda hem büyük bir basın desteği kazanıp hem de devletin ekonomik durumunu iyileştirme imkânına sahip olacağına vurgu yapması dikkat çekicidir. Newlinsky, Abdülhamid'in toprak satmayı kabul etmemesi durumunda Yahudilerin amaçlarına "farklı vasıtalarla" ulaşacaklarını eklemekten de çekinmemiştir (Osmanlı Belgelerinde Filistin, 2009, s. 239).

Bu teklife ve Filistin'e Yahudi göçüne olumlu yaklaşmayan Abdülhamid, engelleyici tedbirler almaya başlamıştır. Daha fazla Yahudi'nin Filistin'e yerleşmesine izin vermeyen Abdülhamid, Osmanlı Devleti vatandaşı Yahudilerin bile Filistin'den toprak

satın almasını yasaklamıştır. Hac için Kudüs'ü ziyaret edecek Yahudiler ise Osmanlı yönetiminden vize almak, Filistin'de kalmayıp geri döneceklerini garanti eden bir ücret ödemek ve en geç bir ay içerisinde Filistin'i terk etmek zorundadır. Ancak bu sert tedbirler bile, Yahudi örgütlerinin Filistin'de toprak satın alma ve göç girişimlerini durdurmaya yetmemiştir (Engin, 2018, s. 264).

Bu dönemde Siyonist hareketin en önemli isimlerinden biri olarak, Macaristanlı Yahudi gazeteci Theodor Herzl öne çıkmaktadır. Herzl, 1896'da "Der Judenstaat" (Yahudi Devleti) adlı bir kitap yayımlamış, Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasının zorunlu olduğuna, bunun için dünyadaki tüm Yahudilerin teşkilatlanarak devletlerle pazarlık etmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Herzl, Siyonizm'i siyasi bir "dünya meselesi" yapmayı amaçlamaktadır. Ona göre Yahudilerin düşmanları, tarihte daha önce de olduğu gibi onları tek tek birey yaparak birleşmelerini engellemektedir. Ama üzüntüleri onları tekrar birbirine bağlamıştır. Yahudiler, artık (Filistin'de) örnek bir devlet oluşturacak tüm güce ve kaynağa sahiptir (Herzl, 2007, s. 42).

Herzl, kitabının yayımlanmasından bir yıl kadar sonra, 27-30 Ağustos 1897'de İsviçre Basel'de 1. Siyonist Kongresi'ni toplamayı da başarmıştır. 20 ülkeden 247 Yahudi temsilcinin katıldığı kongre sonucunda "Basel Programı" adlı belge yayımlanmış ve Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması amacı resmen duyurulmuştur (Belada, 2018, s. 15). Bu amaçla "Dünya Siyonist Teşkilatı" adlı bir yapı kurulmuş, başkanlığına da Theodor Herzl getirilmiştir. Kongreden hatıralarında "Basel'de Yahudi devletini kurdum" ifadesini kullanacak kadar memnun olan Herzl, bu amacını gerçekleştirebilmek için II. Abdülhamid'i ikna etmekten başka bir seçeneğinin olmadığını da farkındadır. Herzl'in Abdülhamid ile yaklaşık altı yıl sürecek olan tarihî pazarlığı böyle başlamıştır.

Herzl, 1896-1902 yılları arasında, Filistin topraklarını satın almak için Abdülhamid'i ikna edebilmek amacıyla pek çok girişimde bulunmuş, beş kez İstanbul'a gelmiştir. 1901 yılına kadar Abdülhamid ile doğrudan görüşemeyen Herzl, bu konuda daha önce de aracı olan Kont Philip Newlinsky kanalıyla niyetini bildirebilmiş, ancak Abdülhamid'den olumlu yanıt alamamıştır (Aslan, 2011, s. 47; Engin, 2018, s. 264). Bunun üzerine strateji değiştiren Herzl, Abdülhamid'in o yıllardaki en önemli gündemi olan Osmanlı dış borçları üzerinden girişimlerine devam etmiştir. 1899 yılının Nisan ayında Sultan Abdülhamid'e gönderdiği mektupta Filistin topraklarının kendilerine satılmasına karşılık "yüzlerce milyon Frank" ve Düyyûn-u Umumiyye'nin tasfiyesini teklif etmiş, hatta bunun için Londra'da bir banka bile kurduklarını söylemiştir (Osmanlı Belgelerinde Filistin, 2009, ss. 303-304).

Herzl'in Filistin topraklarına karşılık Osmanlı borçlarını ödeme teklifi, Abdülhamid'in tavrını değiştirmeyi başarmıştır. Öyle ki Abdülhamid, 1881 yılında alacaklı devletlerle anlaşarak 252 milyon liralık Osmanlı dış borcunu 125 milyona indirmiştir. O tarihe kadar (1901) bu borcun yaklaşık 50 milyon lirası ödenmiş, 75 milyonluk kısmı kalmıştır.

Osmanlı maliyesini bağımlılıktan kurtarmak isteyen Abdülhamid, önceki borçların istikrarlı olarak ödenmiş olmasına dayanarak yeni bir borç birleştirme (Tevhid-i Düyûn) anlaşmasıyla kalan bu borcun da bir kısmını sildirmek istemektedir ve bu amaçla Düyûn-u Umumiyye ile pazarlığa başlamıştır. İşte bu süreçte Herzl'in küresel sermaye ile ilişkileri ve nüfuzunu kullanmaya karar veren Abdülhamid, onu 17 Mayıs 1901 günü huzuruna kabul etmiştir. Görüşme, Sultan Abdülhamid'in danışmanlarından Yahudi kökenli Macar Türkolog Arminius Vambery'nin aracılığıyla gerçekleşmiştir (Atalay, 2021, s. 768). Anılarında verdiği bilgiye göre, daha sonra sultan ile tekrar görüşeceğinden emin olan Herzl, bu görüşmede Filistin ile ilgili herhangi bir talepte bulunmamış, Abdülhamid de sohbetin bu talebe uygun gelişmesine izin vermemiştir. Bunun yerine, iki yıl önceki mektubunda olduğu gibi Yahudilerin Osmanlı Devleti'nde yüksek miktarda yatırım yapabileceğinden ve dış borçlarla ilgili görüşmelerde yardımcı olabileceğinden söz etmiştir. Abdülhamid ise Filistin'le ilgili hiçbir vaatte bulunmadan ama olumsuz bir izlenim de vermeden Herzl'i göndermiştir (Engin, 2010, s. 179). Görüşmede Herzl'e Mecidiye nişanı verilmesi, Abdülhamid'in oyalama ve denge stratejisini göstermektedir.

Diğer taraftan Düyûn-u Umumiyye ile görüşmelere de devam eden sultanın stratejisi başarılı olmuş ve bir borç birleştirme anlaşmasıyla, 75 milyon liralık Osmanlı borcu 32 milyona indirilmiştir. Sultan II. Abdülhamid, borç anlaşmasından sonra "çok önemli ve acele" kaydıyla Herzl ile temasın kesilmesini emretmiş, 1903'ten itibaren de Herzl ile Osmanlı bürokrasisi arasındaki tüm temas kesilmiştir. Hatta bu konuda hazırlanmış bir belgede yer alan ifadelerle göre "kesin emirler gereği bu şahısla görüşülmesi yasaklanmış ve defolup gitmiştir" (Engin, 2018, ss. 265-268).

Theodor Herzl, bu gelişmeden yaklaşık bir yıl sonra, 1904'te ölmüştür. Ancak tahmin edilebileceği gibi, Abdülhamid, pek çok mevcut muhalifinin hedefinde olduğu gibi artık Siyonistlerin de hedefindedir. Yalnızca bir yıl sonra, 21 Temmuz 1905 tarihinde Siyonistlerin de destek verdiği bombalı bir suikast girişiminden birkaç saniye farkla kurtulan sultanın (Birecikli & Maden, 2007, s. 406), 1909 yılında tahttan indirilip İttihat ve Terakki iktidarının başlamasıyla birlikte, Osmanlı Devleti'nin Yahudi göçleri ve Filistin'le ilgili politikaları da değişmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyetinin muhalefette olduğu yıllardan beri devam eden İttihatçı-Siyonist yakınlaşması, II. Meşrutiyet'ten itibaren iyice hızlanmış, yeni imtiyazlar bekleyen Siyonistler, İttihatçılara iktidarlara döneminde geniş Yahudi sermayesini teklif etmişlerdir. Şiddetle paraya ihtiyacı olan İttihat ve Terakki Hükûmeti, bu teklifi kabul etmiş, Filistin'de Yahudilere getirilmiş olan yasakları kaldırmaya başlamıştır (Bozkurt, 2021, ss. 195-196). İttihatçıların, Siyonistlerin Filistin'deki amaçlarını anlayıp birkaç yıl sonra yasakları tekrar uygulamaya koyması, hızlanan Yahudi göçünü yavaşlatmaya yetmemiş, Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılına kadar yaklaşık 35 bin Yahudi daha Filistin'e yerleşmiştir (Çelik, 2020, s. 120). İttihat ve Terakki Hükûmetlerinin iktidarda olduğu 1908-1914 yılları arasında Yahudiler Filistin'de 50 bin dönüm arazi satın almış ve 9 yeni yerleşim birimi kurmuşlardır (Aslan, 2011, s. 55). Son kurulanlarla birlikte 1914'te Filistin'deki Yahudi kolonisi sayısı 46'ya, Yahudi nüfusu ise yaklaşık 85 bine yükselmiştir

(Kodal, 2007, s. 137). Tel Aviv de bunların arasındadır. Nisan 1909'da İstanbul'da Abdülhamid tahttan indirilirken, Filistin'de de Tel Aviv'in temelleri atılmıştır.

Filistin'in İngiliz Hâkimiyetine Girmesi, II. Dünya Savaşı, İsrail Devleti'nin Kurulması ve Türkiye'nin Dış Politikası

I. Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti'nin savaştan yenik ayrılarak dağılması, dolayısıyla Filistin'i de kaybetmesi, Siyonizm için yeni bir dönüm noktası olmuştur. Savaşta İngiltere'nin tarafında yer alan Siyonist Yahudiler, kurdukları "Siyon Katır Alayları" ile Gelibolu ve "Yahudi Lejyonu" ile Filistin Cephelerinde Osmanlı ile savaşımıştır. 1948'de kurulacak İsrail Devleti'nin ilk başbakanı, İstanbul Darülfünunu Hukuk talebesi Ben Gurion da bu lejyonda onbaşısıdır (Ertem, 2023, s. 49). Siyonistler, savaşın Filistin'i de ele geçirmiş bir İngiliz zaferiyle sonuçlanması için tüm kaynaklarıyla İngiltere'ye destek vermiştir.

Filistin'in 1917'de Osmanlı Devleti'nden koparak İngiliz hâkimiyetine girmesi ve aynı yıl 2 Kasım'da İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur Balfour'un Baron Walter Rothschild'e gönderdiği "Balfour Deklarasyonu" olarak adlandırılan mektupta, İngiltere'nin Filistin'de bir "Yahudi vatani" kurulmasına olumlu yaklaştığını bildirmesi, İsrail Devleti'nin resmen kurulma sürecini başlatmıştır. Sonraki yıllarda Filistin'e Yahudi göçü hızla artmış, 1917'de yaklaşık 80-85 bin olan Yahudi sayısı, II. Dünya Savaşı'nda Nazilerin soykırım hareketi sebebiyle göçlerin katlanarak artması sonucu 1946'da 600 bine ulaşmıştır (Ertem, 2023, s. 49).

Türkiye Cumhuriyeti, Nazilerin şiddet ve soykırım politikasından kaçmaya çalışan Yahudilere, II. Dünya Savaşı'nın hassas diplomatik dengelerini de dikkate alarak mümkün olduğu kadar yardım etmiştir. Bu yardım, genellikle şartları uygun olan Yahudilerin Türkiye'de istihdam edilmesi, zaten Türkiye'de istihdam edilen Yahudilerin ailelerinin de gelmesine izin verilmesi ya da başka ülkelere transit geçişlerine izin verilmesiyle gerçekleşmiştir. Türkiye, savaş yıllarında Almanya'yı kışkırtmadan ve tarafsızlık politikasına zarar vermeden on binlerce Yahudi'nin hayatının kurtulmasına yardım etmeyi başarmıştır.

Örneğin, Filistin Musevi Cemiyeti, 14 Ağustos 1940 tarihinde, Almanya'nın Danimarka'yı işgal etmesi üzerine İsveç'e kaçan 14-17 yaşlarındaki 450 Yahudi çocuğun Filistin'e gidebilmeleri için Türkiye sınırlarından transit geçişlerine izin verilmesini talep etmiştir. Çocukların bir kısmının ailesi Filistin'de, bir kısmının ise Almanya'da kamplarda tutulduğundan öğretmenlerinin de onlarla birlikte gitmesi gerekmektedir (Türk Diplomatik Arşivi, 37089-148886-2). Türkiye, bu talebe on gün gibi II. Dünya Savaşı şartları için kısa bir sürede cevap vermiş ve 450 çocukla birlikte 40 öğretmenin Filistin'e gidebilmeleri için 50'er kişilik gruplar hâlinde transit geçiş vizesi verilmiştir (Cumhuriyet Arşivi [BCA], 030-18-01-02/92-85-5).

Bir ay kadar sonra, 28 Eylül 1940 tarihinde, bu kez Romanya, Çekoslovakya ve Polonya vatandaşı 366 Yahudi göçmenin Suriye ve Filistin'e gidebilmeleri için yine 50'şer kişilik gruplar hâlinde transit geçişine onay verilmiştir (BCA, 030-18-01-02/92-94-19).

Yahudilerin Filistin'e göçünü düzenleyen Filistin Musevi Muhacerat Şubesi Ajansı'nın Genel Müdürü Haim Barlas'ın 9 Aralık 1940 tarihinde Başbakanlık Makamına gönderdiği teşekkür mektubundan da anlaşıldığı gibi, savaşın başlamasından bir yıl kadar sonra, 3 Ekim 1940 tarih ve 6/4564 sayılı düzenleme ile İngiliz ve Fransız pasaport ya da vizesine sahip olan yabancı ülke vatandaşlarının Filistin'e ulaşabilmeleri için Türkiye topraklarında kalmamak şartıyla transit geçişlerine olanak sağlanmıştır (BCA, 030-10-0-0/99-641-7; Kodal, 2007, s. 145). Böylece, o tarihe kadar zaten çeşitli şartlarla bireysel ya da küçük gruplar hâlinde fiilen başlamış olan geçişlerin yasal altyapısı sağlanmıştır.

Bir hafta kadar sonra, 18 Aralık 1940 tarihinde dokuz ayrı ülkenin vatandaşlığını taşıyan toplam 4.687 Yahudi göçmenin transit geçişi için vize verilmiştir (BCA, 030-18-01-02/93-117-7). 30 Aralık 1940 tarihinde ise çeşitli ülkelerden 166 Yahudi göçmenin transit geçişi için vize verilmiştir (BCA, 030-18-01-02/93-120-20). Nazi soykırımından kaçan Yahudi göçmenlerin Türkiye sınırlarından transit geçişi yalnız kara yoluyla değil deniz yoluyla da gerçekleşmiştir. Örneğin, 20 Mayıs 1941'de taşıdığı 20 Yahudi göçmenle birlikte Romanya'dan yola çıkan ve İstanbul Boğazı'nda motoru arızalanan bir teknenin motorunun İstanbul'da tamir edilerek Akdeniz'e geçmesine izin verilmiştir (BCA, 030-10-0-0/206-407-31). 1939 ile 1942 yılları arasında toplam 21 gemiyle 6 bin 84 Yahudi göçmenin deniz yoluyla geçişi sağlanmıştır (Kodal, 2007, ss. 154-155).

Alman ve Sovyet denizaltılarının Karadeniz'deki faaliyetlerinin yoğunlaştığı 1942-1944 yıllarında, Yahudi göçmenlerin deniz yolunu kullanması hem güvenlik hem diplomatik açılardan zorlaşmış, Almanya geçişlere izin vermemesi için Türkiye'ye baskı yaparken, göçmenleri taşıyan gemiler de sık sık saldırıya uğramış, bu gemilere Türkiye'nin yardımı benzer sebeplerle zorlaşmıştır. Örneğin, 769 Yahudi göçmenle Köstence'den yola çıkan Struma adlı Panama bayraklı gemi, motoru arızalandığı için 15 Aralık 1941 ile 23 Şubat 1942 tarihleri arasında İstanbul'da kalmış, motorunun tamirinin ardından tekrar Karadeniz'e çıkarılmış ve bir gün sonra denizaltı saldırısı sonucu batırılmıştır. Gemiden yalnız bir kişi kurtarılabilmektedir (BCA, 030-10-0-0/171-185-21).

Yine Filistin'e ulaşmak amacıyla taşıdığı Romanya vatandaşı Yahudi göçmenlerle Köstence'den yola çıkan üç gemiden ikisi 4 Ağustos 1944 gecesi denizaltı saldırısı sonucu batırılmış ve 297 kişi ölmüştür. Saldırıdan kurtulan diğer gemideki 405 Yahudi ise önce İğneada'ya götürülmüş daha sonra da tedavi ve bakımları için Kızılay tarafından Kırklareli üzerinden trenle İstanbul'a gönderilmiştir (BCA, 030-10-0-0/117-814-3).

Yukarıdaki bazı örneklerden de açıkça anlaşılabildiği gibi, Türkiye savaş boyunca Nazi soykırımından kurtulmak için kara ve deniz yoluyla Suriye ya da Filistin'e kaçmaya

çalışan on binlerce Yahudi göçmene sınırlarından transit geçiş izni vererek hayatlarını kurtarmalarına yardımcı olmuştur. Öyle ki, Filistin Yahudi Ajansı Başkanı Haim Weizmann, Türk Dışişleri Bakanlığına 24 Ocak 1945'te gönderdiği teşekkür mektubunu "hürmetkârinız" ifadesiyle imzalamıştır (BCA, 030-10-0-0/110-736-16).

Türkiye, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra da bölgede yaşanan gelişmelere önem vermiş, İsrail Devleti'nin kurulma sürecini dikkatle takip etmiştir. Savaşın sona Filistin'de 600 bine ulaşan Yahudi nüfusu sebebiyle Araplarla Yahudiler arasında çatışmaların başlaması ve bu sorunu çözemeyen İngiltere'nin konuyu BM'ye taşıması yeni bir aşamanın başlangıcı olmuştur. BM'de yürütülen çalışma ve yapılan görüşmeler sonunda İngiliz manda yönetiminin sona ermesi, bağımsız birer Arap ve İsrail Devleti kurularak Filistin'in Araplarla Yahudiler arasında taksimi planı ağırlık kazanmıştır. Filistin'de bir Yahudi yönetimi kurulmasına karşı olan Arap ülkelerinin tepki gösterdiği "Resolution 181" olarak anılan taksim planı, 29 Kasım 1947 tarihinde BM Genel Kurulunda oylanmıştır. Türkiye, bu oylamada ret oyu kullanan 13 ülkeden biri olmuştur. Bu durum ret oyu kullanan Arap ülkeleri tarafından büyük memnuniyetle karşılanmış, BM Filistin Komitesi'ndeki altı Arap ülkesinin delegeleri Türkiye'ye teşekkür telgrafları göndermiştir (BCA, 030-10-0-0/266-793-49). Türkiye'nin bu süreçte Filistin konusunda Arap devletlerine yakın bir politika tercih etmesinin sebebi, Arap devletleriyle başlamış olan yakınlaşmanın yanında, bölünmenin bölgede sebep olacağı istikrarsızlıkla ilgili duyduğu endişedir (Erhan & Kürkçüoğlu, 2009, s. 637).

Türkiye'nin BM Başdelegesi Selim Sarper, ertesi gün Ankara'ya bir şifre telgraf göndererek taksim kararının oy çokluğuyla kabul edildiği oylamayı ve Türkiye'nin ret oyunun İsraili temsilciler üzerindeki etkisini değerlendirmiştir. Sarper'in verdiği bilgilere göre, oy kullanan delegasyonların büyük kısmı karardan memnun olmadıklarını ifade etmişler, ancak Yahudilerin etkisindeki ABD'nin yoğun baskısı altında oy kullanmışlardır. Hatta Filipinler ve Haiti gibi bazı delegasyonlar, Arap ülkeleriyle birlikte ret oyu vereceklerini bir gün önce kürsüden ilan etmelerine karşın oylamada kararlarını değiştirmek zorunda kalmışlardır. Bununla birlikte, ABD delegasyonu, görüşme ve oylama sırasında Türk delegasyonundan herhangi bir talepte bulunmamıştır. Oylamanın ardından Arap delegasyonları ayrı ayrı söz alarak kabul edilen kararı haksız buldukları için hükûmetlerinin bu karara uymayacağını bildirerek salonu terk etmişlerdir.

Türk delegasyonu Araplarla birlikte ret oyu kullanmış olmasına karşın Yahudi temsilcilerle herhangi bir sorun yaşamamıştır. Sarper'in görüştüğü Haim Weizmann ve heyetinde bulunanlar, Türkiye'nin durumuna karşı anlayışlı olduklarını ve gelecekte Türkiye ile iyi ilişkiler kurmak ve yürütmek istediklerini, bunun için ellerinden gelen her şeyi yapmaya hazır olduklarını söylemişlerdir. Sarper de kendilerine, Türkiye'nin Yahudilere karşı hiçbir olumsuz düşünce beslemediğini ve alınan karar ne şekilde uygulanırsa uygulansın bu durumun değişmeyeceğini ifade etmiştir. Sarper, telgrafında Sovyetler Birliği'nin ABD ile aynı oyu kullanmış olmasına da dikkat çekmiş ve Rusların

ABD ile görüş birliği içerisinde olduğu belki tek konunun bu olduğunu eklemiştir (Türk Diplomatik Arşivi Belgelerinde Filistin, 2023, ss. 246-247).

BM'de çoğunluğun oyuyla kabul edilen taksim planının ardından Filistin'de Yahudiler ile Araplar arasındaki çatışmalar şiddetlenmiş, Yahudiler BM kararıyla Araplara verilmiş olan toprakların da bir kısmını ele geçirmiştir. Sonunda, 14 Mayıs 1948'de Tel Aviv'de toplanan Yahudi Ulusal Konseyi, İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan etmiştir. İsrail, aynı gün birkaç saat içerisinde ABD ve 17 Mayıs 1948'de de Sovyetler Birliği tarafından tanınmıştır.

Türkiye'nin İsrail Devleti'ni Tanıma Kararı ve Sonuç

Dışişleri Bakanlığından Washington Büyükelçiliğine 22 ve 26 Nisan 1947 tarihlerinde gönderilmiş olan iki şifre telgrafın içeriği, hem Türkiye'nin BM'deki oylamada ret oyu kullanmasını hem de İsrail Devleti'nin kurulma sürecinde izlediği politikayı isabetle açıklamaktadır. Buna göre Türkiye, Filistin meselesinde "Anglosakson ülkeleri gücendirmeden Arap dünyasını kollama siyaseti" izlemektedir. Son zamanlarda Arap dünyası ile ilişkileri iyileşen ve daha da iyileşmeye devam eden Türkiye, bu yakınlaşmaya zarar verecek herhangi bir adımı sakıncalı görmektedir. Arap ülkeleriyle bu yakınlaşma İngiltere'yi de memnun etmektedir. ABD ise Yahudileri memnun etme eğiliminde olmakla birlikte, son yıllarda büyük çıkarlar sağladığı Arap devletlerini korumakta da fayda görmektedir. Diğer Anglosakson devletleriyle de iş birliği içerisinde hareket etmek amaçlanmaktadır. Dolayısıyla Filistin konusunda amaç, "Anglosaksonları kırmadan Arap dünyasını kollamaktır" (Türk Diplomatik Arşiv Belgelerinde Filistin, 2023, ss. 207-209).

Türkiye, İsrail'in kurulmasından sonra yeni bir diplomasi geliştirmeden bir yıl kadar gelişmeleri izlemeyi tercih etmiştir. İsrail'in bağımsızlık ilanından sonra Mısır, Suriye, Ürdün, Irak ile İsrail arasında başlayan savaşı İsrail'in kazanması, Türkiye'nin o yıllarda müttefik olmak ve desteğini kazanmak için çaba harcadığı ABD'nin ve diğer Batılı ülkelerin İsrail'i tanımış olması, Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın Türkiye'nin dış politikası ve ekonomisi açısından öneminin artması gibi ayrıntıların da etkisiyle, Türkiye, önce 12 Aralık 1948'de BM Güvenlik Kurulu'nun Arap devletlerinin karşı oy kullandığı Filistin Uzlaştırma Komisyonu kurulması kararına Batılı devletlerle birlikte olumlu oy kullanmış (Fırat & Kürkçüoğlu, 2009, s. 617), ardından da 24 Mart 1949 tarihinde alınan Bakanlar Kurulu kararıyla İsrail'i tanımıştır (BCA, 030-18-01-02/118-108-3). Bu kararla, Türkiye İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olmuştur.

Özetle, 1881 yılından itibaren milyonlarca Yahudi'nin Rusya'yı terk etmek zorunda kalması ve Siyonizm düşüncesinin ortaya çıkıp güçlenmeye başlamasıyla, Osmanlı idaresi altındaki Filistin'e Yahudi göçleri hızlanmıştır. Elimizde bulunan arşiv belgelerine göre, Sultan II. Abdülhamid, bu göçlere olumsuz yaklaşmış ve durdurmak için yukarıda da örnekleri verilen pek çok girişimde bulunmuştur. Ancak küresel Yahudi

teşkilatlarının etkisi ve Yahudi sermayesi, bu göçlerin tümüyle engellenmesini imkânsız kılmıştır. Abdülhamid'in iktidardan düşürülmesinden sonra Osmanlı Devleti'nin Yahudi göçleriyle ilgili politikası değişmiş ve göçler hızlanmıştır. Aynı dönemde Yahudiler Filistin'de toprak satın almaya ve yeni yerleşimler kurmaya da devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Filistin'in İngiliz hâkimiyetine girmesi ve Balfour Deklarasyonu ile İsrail Devleti'nin kurulma süreci resmen başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında ise Nazi işgalindeki bölgelerden kaçan yüzbinlerce Yahudi, Filistin'e göç etmiştir. Bu göçlerin gerçekleşmesinde, konuya insani değerler açısından yaklaşıp çeşitli şartlarla sınırlarından geçişlere izin veren Türkiye Cumhuriyeti'nin etkisi büyüktür. Savaşın sonunda Filistin'deki Yahudi sayısının 600 bine ulaşması ve Araplarla çatışmaların başlaması sonucu BM'de 1947 yılında çözüm olarak Filistin'de bir Arap ve bir İsrail Devleti'nin kurulmasına karar verilmiştir. Arap devletlerinin kabul etmediği bu karardan 1 yıl sonra İsrail Devleti kurulmuş ve Türkiye, İsrail Devleti'ni 1949 yılında tanımıştır.

KAYNAKÇA

- Asker, A. (2017). "Savaş Yıllarında Akhisar'da Bir Ziraat Okulu: Or Yehuda", *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (3), 49-68.
- Aslan, T. (2011). "Yahudilerin Filistin'e Göçü Üzerine Bazı Düşünceler", *Erdem*, (59), 37-83.
- Atalay, B. (2021) "Sultan II. Abdülhamit'in Sarayında Bir Oryantalist Arminius Vambéry ve Türkiye'deki Reformlarla İlgili Verdiği Bir Konferans", 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 10 (30), 763-781.
- Aydın, M. (2009). "XIX. Yüzyılın Sonunda Osmanlı Devleti'nde Alliance Israélite Universelle (A.I.U) Okullarının Açılması", *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, (7), 7-24.
- Belada, A. (2018) "Tarihî Seyri İçinde Kudüs ve Yahudi Devletine Giden Yol", *Diyanet Dergisi*, (325), 14-18.
- Birecikli, İ. B. & Maden, F. (2007). "Yıldız Suikastı: Ermeni Komitacıların Sultan Abdülhamid'e Karşı Düzenlemiş Oldukları Bombalı Saldırı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 23 (67-68-69), 399-424.
- Bozkurt, C. (2021). "Birinci Dünya Savaşı'nda Siyonizmle Mücadele ve Yahudi Tehciri: Gazze ve Yafa'nın Tahliyesi", *Belleten*, 85 (302), 193-226.
- Ceylan, T. E. (2019). "19. Yüzyıl Sonunda Filistin'de Arap-Yahudi Karşılaşmasının Bir İncelemesi: Komşudan Hasıma Dönüşümün Tarihsel Sosyolojisi", *Journal of Islamic Jerusalem Studies*, 19 (3), 293-316.
- Çelik, M. (2020). "Filistin'e Yahudi Göçleri (1920-1926)", Türkiye'nin Bölgesel Sorunları: Osmanlı'dan Günümüze Ortadoğu, (ed. Mehmet Çelik, Alev Duran), İstanbul: Hiperyayın, 110-137.
- Duran, M. A. (2020). "Politik Siyonizm Ekseninde Yahudi Devleti Fikri", *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi (ATAD)*, 2 (1), 135-158.
- Engin, V. (2010). *Pazarlık*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Engin, V. (2018). *Bir Devrin Sol Sultanı II. Abdülhamid*, 5. bsk, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Erhan Ç. & Kürkçüoğlu Ö. (2009). "Filistin Sorunu", Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, (ed. Baskın Oran), 15.bsk, İstanbul: İletişim Yayınları, 635-648.
- Ertem, B. (2023). "Siyonizm'in Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve İsrail Devleti'nin Kurulma Süreci", *Lacivert Dergi*, (107), 46-49.
- Fırat, M. & Kürkçüoğlu Ö. (2009). "Orta Doğu'yla İlişkiler", Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, (ed. Baskın Oran), 15.bsk, İstanbul: İletişim Yayınları, 615-635.
- Herzl, T. (2007). *Yahudi Devleti*, (çev. Sedat Demir), 2.bsk, İstanbul: Ataç Yayınları.
- Joseph, S. (1914). *Jewish Immigration to United States: From 1881 To 1910*, New York: Columbia University.
- Kodal, T. (2007). "Türk Arşiv Belgelerine Göre II. Dünya Savaşı (1939-1945) Yıllarında Türkiye Üzerinden Filistin'e Yahudi Göçleri", *Atatürk Dergisi*, 5 (3), 133-163.

- Kuran, N. (2009). "Haskala'nın Yahudi Eğitime Etkisi: Alliance Israelite Universelle ve Toplumsal Dönüşüm İstanbul AIU Okulları Örneği ile", *Milel ve Nihal*, 6 (2), 323-341.
- Osmanlı Belgelerinde Filistin, (2009), İstanbul: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Öke, M. K. (2021). *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)*, 8.bs, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özbozdağı, Ö. (2024). "II. Abdülhamit Döneminde Rusya Yahudilerinin Selanik'te İskânları", XIX. Türk Tarih Kongresi (3-7 Ekim 2022): Kongreye Sunulan Bildiriler (III. Cilt-II.Kısım), Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1159-1177.
- Özdemir, B. (2019). "Çarlık Rusyası'nda Yahudi Siyaseti ve Pogrom Hareketleri", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi (MUTAD)*, 6 (1), 78-96.
- Polat, Y. C. (2018). "İsrail Siyasetinde İşçi Partisi Hegemonyasının Sonu ve Likud ile Radikal Dinci Partilerin Yükselişi", *Alternatif Politika*, 10 (3), 375-405.
- Soydan, H. (2019). "Osmanlı'nın Son Dönemlerinde Oryehuda Çiftliği", *Tarım ve Orman Bakanlığı Türk Tarım Orman Dergisi*, (254), 104-105.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA).
(BCA), 030-18-01-02/92-85-5
BCA, 030-10-0-0/110-736-16
BCA, 030-10-0-0/117-814-3
BCA, 030-10-0-0/171-185-21
BCA, 030-10-0-0/206-407-31
BCA, 030-10-0-0/266-793-49
BCA, 030-10-0-0/99-641-7
BCA, 030-18-01-02/118-108-3
BCA, 030-18-01-02/92-94-19
BCA, 030-18-01-02/93-117-7
BCA, 030-18-01-02/93-120-20
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 37089-148886-2 .
- Türk Diplomatik Arşivi Belgelerinde Filistin (1922-1948). (2023). Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşiv Dairesi Başkanlığı.

Hakem değerlendirmesi/Peer review:

Dış bağımsız/Externally peer reviewed

Çıkar çatışması/Conflict of interest:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir/The author has no conflict of interest to declare

Finansal destek/Grant support:

Yazar bu makalede finansal destek almadığını beyan etmiştir/The author declared that this article has received no financial support.